

КРЕАТИВНА ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

© Масич В. В., 2015

<http://orcid.org/0000-0002-8943-7756>

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.33276>

У статті розглядаються можливості креативної освітньої діяльності для розвитку творчих умінь майбутніх фахівців. Здійснено психолого-педагогічний аналіз поняття «творчість», «креативність». Описано чинники, що заважають особистісному зростанню і творчому розвитку майбутніх фахівців. На основі ознак прояву творчих здібностей визначено компоненти в структурі особистості студента, що співвідносні з творчим розвитком, і показники, котрі фіксують зміни на рівні творчих проявів у його діяльності.

Ключові слова: творчість, креативність, творчоськість, здібності, особистість, діяльність.

Масич В.В. Креативная образовательная деятельность как средство развития творческих умений будущих педагогов.

В статье рассматриваются возможности креативной образовательной деятельности для развития творческих умений у будущих специалистов. Проанализировано понятие «творчество», «креативность». Описаны факторы, которые препятствуют личностному росту и развитию будущих специалистов. На основе признаков выявления творческих способностей определены компоненты в структуре личности студента, соотносящиеся в творческом развитием, и показатели, фиксирующие изменения на уровне творческих проявлений в его деятельности.

Ключевые слова: творчество, креативность, творческость, способности, личность, деятельность.

Masych V.V. Creative educational activity as method of development of future teachers creative skills.

The article considers the possibilities of creative educational activities for the development of creative abilities of future specialists. Implementation of individual creativity and professional skills of future specialists are often intuitive, spontaneous, unpredictable, which indicating first of, all the insufficient development of creative self-realization culture in creative educational activities.

Creative educational activity allows us to change the priorities of the object pedagogical influence on subject-to-subject relationships that promote creative self-realization of students as a factor of the success of creative self-development. This activity is characterized by considerable uncertainty, problematic and innovation,

continuity, includes ambivalent assessment that promote "self mechanism triggering" and provide an opportunity for students to realize not only the original creativity, but also create the need for further self-knowledge, creative self-realization and self-development for the future.

Creativity is characterized as an activity, process and result of which is aimed to create new material and spiritual values. Modern science connects creative development with personal growth, realization of individuality; creative man development means developing the ability to activate self-reserves for life in a world that is constantly changing, overcome external obstacles and psychological barriers.

Scientists have identified factors that hinder personal growth and creative development of future professionals in the system of teacher education: mass threading and lack of creative activity; lack of content and material technologies that can help to achieve the goal of self-knowledge; content mismatch personal character and the cultural concept of education; the prevalence of adaptive-compensatory function; insufficient demand for sensory-intellectual sphere, aesthetic possibilities, moral and spiritual forces of teachers and others.

Analysis of psychological and educational literature revealed that the signs of creativity in man coincide with signs of creativity in teachers personality, it reveals the interdependent components in the structure of students – future teachers personality, related to the creative development, and indicators that capture changes at the level of creative expressions in his activities: axiological, cognitive, motivational, emotional, regulatory, social, communicative, aesthetic, existential, technological.

Key words: *art, creativity, abilities, personality, activity.*

Постановка проблеми. Однією з ключових проблем освіти є підвищення ефективності та якості творчої освітньої діяльності студентів на основі їхнього розвитку і саморозвитку. Сучасна парадигма освіти в якості пріоритетних складників вдосконалення професійної підготовки студентів спрямована на творчу самореалізацію і саморозвиток.

Проблема підвищення ефективності розвитку творчих здібностей студентів є також актуальною, тому що існує недостатнє усвідомлення ними можливості реалізації самості на перспективу розвитку в цілісному педагогічному процесі, що ускладнює успішне їх включення в різні види креативної освітньої діяльності та цілеспрямоване формування відповідних компетенції.

Реалізація як творчих здібностей особистості, так і професійних якостей майбутніх фахівців, часто є інтуїтивною, спонтанною, непрогнозованою, що свідчить, насамперед, про недостатній рівень розвитку культури творчої

самореалізації в креативній освітній діяльності. Молодь не завжди мотивована і готова цілеспрямовано опанувати системою знань про творчість, усвідомлювати ціннісно-сенсові орієнтації на творчість, удосконалювати професійно-творчі компетенції та здатності до творчого саморозвитку.

Креативна освітня діяльність дозволяє змінювати пріоритети від об'єктного педагогічного впливу на суб'єкт-суб'єктні відносини, що сприяють творчій самореалізації студентів як чинника успішного творчого саморозвитку. Дана діяльність характеризується значною невизначеністю, проблемністю та інноваційністю, неперервністю і наступністю, включає амбівалентні оцінки, що сприяють «запуску механізмів самості» і надають можливість студентам реалізовувати не лише вихідний творчий потенціал, а й сформувати потреби у подальшому самопізнанні, творчій самореалізації та саморозвитку на перспективу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виявити різний сутнісне наповнення поняття «творчість»: через продукт і результат діяльності (М. Вальнер, М. Родес, К. Тейлор та ін.); через особистість, її риси, характеристики і здібності (А. Маслоу, М. Стайн, Д. Перкінс, Дж. Хатмон та ін.); через процеси, що мають місце у творчій діяльності (Ф. Берон, Д. Маккіннон, А. Роу та ін.); через зовнішні умови, що впливають на творчий розвиток особистості (Л. Детта, М. Парлоф, М. Стайн та ін.); через критерії творчого саморозвитку (Дж. П. Гілфорд, Л. Терман та ін.).

Значущими в сучасному педагогічному співтоваристві стали дослідження: розвитку активно-творчих можливостей та саморозвитку комунікативної культури (Є. Бондаревська, В. Зелеєва та ін.); творчого саморозвитку, самопізнання та педагогічної етики, моніторингу якості виховання і творчого саморозвитку (В. Андреев, О. Єлькіна, В. Каташев, Л. Мітіна, П. Осипов, Л. Пермінова, Л. Попов, М. Шилова та ін.); творчого саморозвитку конкурентоспроможної особистості (Ю. Андреева, Т. Сідельнікова та ін.); теорії евристичного навчання, творчої самореалізації в процесі життєтворчості (В. Андреев, А. Тряпіцина, А. Хуторської та ін.); нових освітніх технологій розвитку творчих здібностей майбутніх педагогів, що дозволяють оптимізувати творчий потенціал (С. Вершловський, Л. Гур'єв, Л. Міхальцов, В. Тарантей та ін.).

Мета статті – розглянути можливості креативної творчої діяльності для розвитку творчих умінь майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. Творча активність особистості виявляється у відтворенні ціннісної системи, здатної наповнити достатнім вмістом нове життя (Д. Богоявленська, Л. Гріамак та інші). С. Шевелева [1] зазначає, що ситуація спільного творчого освоєння світу дозволяє організувати оптимальні освітні траєкторії для кожної людини. Н. Зоткін, розглядаючи феномен «співтворчої» особистості, зазначає, що головною її особливістю є вміння створювати необхідні умови для актуалізації творчої суб'єктності іншого [2].

У психолого-педагогічних дослідженнях різні підходи до розуміння творчості. Так, нам імponує позиція Л. Кулікова, згідно з якою творчий підхід до життя і творча діяльність – «прекрасні і надзвичайно багаті можливостями шляхи самоактуалізації». Однак, учений, акцентує увагу на розширенні поняття творчості. Уміння осмислити своє призначення і місце в житті, вижити у важких умовах, досягти бажаних життєвих цілей – все це при розширеному розумінні має бути включено в поняття «творчість» [3].

Аналіз праць А. Кочетової дозволяє зробити висновок, що наявність творчої колективної діяльності можна судити по співпраці і установленим у діяльності гармонійним міжособистісним відносинам, які виникають на основі ділових взаємодій [4].

Проблема творчих здібностей знаходить своє відображення в працях Д. Богоявленської, В. Шадрікова та інших. На думку Д. Богоявленської, те, що прийнято називати творчими здібностями, є здатність до пізнавальної самодіяльності. Автори розглядають феномен творчості як інтеграцію внутрішнього світу особистості (світогляд, система цінностей, спрямованість) і її здібностей. Творчість, на думку вчених, є духовно-моральним зарядом до дії, а головний бар'єр на шляху до творчості – це деформація мотиваційної сфери особистості, яка стає зацікавленою не в справі, а в успіху [5].

Зміни на рівні розвитку творчих здібностей і можливостей низка вчених відносять до цілісного (системного) розвитку особистості; поняття «творчість», «креативність» («творчеськість») наповнені екзистенційними сенсами, їх психологічна база включає мотиваційний, інтелектуальний і психофізичні резерви людини. В оцінку творчості включають продукти творчого мислення

(І. Лернер); породження побічного продукту (Я. Пономарьов, В. Пушкін); показник перетворення знань (В. Дружинін); прагнення вийти за межі заданої проблеми (Д. Богоявленська); соціальну значущість продукту (Н. Кіященко); чинник відкритості (Ю. Кулюткін); неіснуюче раніше (Г. Іванов); суспільно, а не офіційно визнані достоїнства та прояв творчого стилю життя (Е. Торренс). Численні наукові дослідження вказують на залежність творчого розвитку від психологічних особливостей особистості і відсутність безпосереднього зв'язку між творчою та інтелектуальною доцільною діяльністю [6].

Отже, творчість характеризується як діяльність, процес і результат якої спрямований на створення нових матеріальних і духовних цінностей. Сучасна наука пов'язує творчий розвиток з особистісним зростанням, реалізацією індивідуальності; творчий розвиток людини означає розвиток здатності активізувати власні резерви для життя в світі, що постійно змінюється, долати зовнішні перешкоди і психологічні бар'єри тощо.

Однак, на думку В. Серікова, затребуваність самої особистості знаходиться в суперечності з «техногенно-ринковою» цивілізацією. Так, учені (Т. Адорно, М. Каган, Г. Маркузе, А. Тряпіцина, Е. Фромм, Ю. Хабермас, В. Шадріков та ін.) Констатують відставання духовно-морального розвитку людства від науково-технічного прогресу, зміна форм взаємодії людей, ролі людини в розвитку цивілізації тощо. Загальний процес дегуманізації «індивідуалізованого суспільства»; наростаюча динаміка змін у всіх сферах життя; зростаючий потік різноспрямованої інформації, яку людина не встигає або не вміє освоїти – пережити і перетворити на особистісно значуще, «живе» знання; спрямований вплив на особистість засобів масової інформації та реклами формують людину конформною, з «матричною» свідомістю, позбавленою індивідуальних особливостей, не здатною творчо ставитися до власного життя, залежного від соціального впливу.

Творчий тип особистості виховується на самих ранніх етапах онтогенезу, особлива роль у вихованні належить педагогу, який має не лише володіти адекватними засобами і методами, але й творчо підходити до їх реалізації. Педагогічна наука виявляє залежність професійного зростання студентів – майбутніх педагогів від їх творчого розвитку, що виявляється в ефективності педагогічної діяльності і характеризується змінами (приростами) в структурних

компонентах особистості: ціннісно-сенсовому, інтелектуальному, мотиваційному, рефлексивному тощо.

Креативність як творчий потенціал А. Маркова відносить до інтегральних характеристик особистості, які поряд з педагогічною самосвідомістю, індивідуальним стилем визначають її неповторність та унікальність. Творчий розвиток студентів-педагогів зумовлює розвиток педагогічної творчості; перший розглядається в системі особистісно професійного становлення, другий, – в системі майбутньої педагогічної діяльності [7, с. 18].

Тим часом дослідники виявляють чинники, які не можуть сприяти особистісному зростанню і творчому розвитку майбутніх фахівців у системі педагогічної освіти: масова потоковість і недолік активної творчої діяльності; предметоцентризм, технократична асиметрія; відсутність у змісті і технологіях матеріалу, що дозволяє досягти мети самопізнання (М. Каган); невідповідність змісту особистісному характеру і культурологічній концепції освіти (Л. Божович, Е. Іванова, І. Осмоловська, В. Серіков, І. Шалигіна); переважання адаптивно-компенсаторної функції (С. Вершловський); недостатня затребуваність чуттєво-інтелектуальної сфери, естетичних можливостей, моральних і духовних сил вчителя (І. Лернер, В. Сластьонін) та ін.

Аналіз праць авторів, що звертаються до проблеми аксіологічного (ціннісного) підґрунтя професійно-педагогічної підготовки педагога (Н. Асташова, Є. Бондаревська, Н. Зотова, І. Колеснікова, І. Котова, С. Кульневич, О. Орлов, В. Серіков, В. Сластьонін, Є. Шиянов та ін.) дозволив виділити чинник, який за відповідних умов буде впливати на креативну і сенсову сферу майбутніх педагогів, на розвиток їх спеціальних здібностей і якостей – це включеність їх у педагогічну творчість.

Студенти знаходяться у віці, коли базові цінності освоєваної професії ще не закріплені. На основі праць авторів можна стверджувати, що формування ціннісних орієнтацій студентів відбувається лише в діяльності, забарвленій професійно-педагогічною творчістю, тому вона пов'язана з усією системою педагогічних відносин, в яку включено людина: цінність має бути апробована в діяльності, тоді вона матиме значущість для суб'єктів освітнього процесу.

Важливо акцентувати увагу на тому, що середовищем розвитку культури творчої самореалізації студентів є креативна освітня діяльність – це новий спосіб організації освіти, цільовою орієнтацією якої є цілісний суб'єктний

саморозвиток особистості, постійне поступове збагачення її творчого потенціалу та ціннісних орієнтацій, здібностей, самореалізація в різних видах творчої діяльності.

Незважаючи на зростаючу кількість досліджень, присвячених різним аспектам творчої педагогічної освіти, більшість аспектів, пов'язаних з її реалізацією, залишаються недостатньо розробленими, що актуалізує виявлення принципово нових підходів до освіти студентів як суб'єктів професійно-творчої самореалізації, розвиток здібностей творчо і ефективно відповідати на виклики часу.

Аналіз значної кількості психолого-педагогічної літератури (Ю. Азаров, Є. Бережнова, В. Загвязинський, І. Зязюн, В. Кан-Калик, В. Краєвський, А. Маркова, Н. Никандров, Г. Щедровицький та ін.) дозволив виявити, що ознаки прояву творчих здібностей в людині збігаються з ознаками творчої особистості вчителя, це дозволяє виділити взаємообумовлені компоненти в структурі особистості студента – майбутнього педагога, співвідносні з творчим розвитком, і показники, які фіксують зміни на рівні творчих проявів у його діяльності:

- аксіологічний – ціннісні орієнтації на духовність і гуманістичні ідеали; ціннісне ставлення до себе як творчої особистості, до педагогічної взаємодії як умові взаємного творчого зростання, до подолання труднощів як способу творчого розвитку; терпимість до проявів відмінностей і нестандартності; здатність сприймати середовище як передумову для самовдосконалення; усвідомлення моральної відповідальності за виховні дії;

- когнітивний – знання психолого-педагогічних основ особистісного зростання як творчого самовдосконалення, сучасних підходів до організації педагогічного процесу зі стратегічних позицій творчого розвитку в суб'єкт-суб'єктних відносинах; процес самопізнання і усвідомлення себе творчою особистістю; прояв потреби в «живих» знаннях, які можна знайти у спільній діалогічній діяльності; висування нових ідей; бачення проблеми і способів її вирішення;

- мотиваційний – потреба в самоактуалізації, розкритті і розширенні своїх творчих можливостей, зміцненні духовної сили; спрямованість на саморозвиток;

- емоційно-регулятивний – вольові зусилля до самовдосконалення, подолання власних кордонів і стереотипів мислення; подолання перешкод на шляху до самобудівництва і особистісного становлення; самодисципліна; рефлексія; «Здійснення творчого самопроекування» (А. Маркова) [8]; відкритість стосовно інших і нового; «Скасування громадських обмежень» (Ю. Гагін, Ю. Кулюткін) [9]; еластичність психіки (швидке переключення); стресостійкість; терпимість; відсутність афективних проявів, психологічна мобільність, здатність до релаксації; увага, емоційність, пам'ять, увага, спонтанність, емпатія, спостережливість; автентичність – здатність бути самим собою; інтуїція, прояви імпровізаційної поведінки; проникливість і відкритість (І. Зимня);

- соціально-комунікативний – активна життєва позиція; інтерес до спілкування; вміння будувати стосунки в групі, оцінювати та вирішувати конфлікти; конвенційний тип комунікації; свідоме ставлення до освоєння комунікативних та інтерактивних технологій; усвідомлення значущості взаємодії на рівні співтворчості; особиста відповідальність в процесі колективної творчої діяльності;

- естетичний – художнє сприйняття світу; усвідомлення позитивного впливу гармонії; почуття прекрасного; потреба в художній творчості та створенні творчих продуктів діяльності;

- екзистенційний – розширення області застосування педагогічних знань і методів, удосконалення наявного досвіду; освоєння знання на рівні «знання-трансформації» (В. Беспалько); освоєння технологій проектної та сценарної діяльності (Т. Пріщепа);

- технологічний – якості та прояв творчого стилю життя, не визнані офіційно; творчі акти, артефакти (Е. Торренс).

Висновок. Отже, педагогічна творчість вимагає від студентів наявності таких особистісних якостей, як ініціатива, інновація, індивідуальна свобода, самостійність і відповідальність, готовність до ризику, незалежність суджень. Стає очевидним, що педагогічна культура є сферою творчого додатку та реалізації педагогічної здібності особистості. У педагогічних цінностях особистість опредмечує свої індивідуальні сили і опосередковує процес присвоєння моральних, естетичних, правових та інших відносин, тобто

впливаючи на інших, творить себе, визначає свій власний розвиток і самореалізацію у творчій діяльності.

Рівень розвитку культури особистості безпосередньо залежить від розвитку творчого потенціалу людини, зокрема, від її рефлексивної складової. Рефлексивна культура включає готовність і здатність творчо, по-новому осмислювати і вирішувати проблемні моменти, виходити з внутрішніх і зовнішніх конфліктних станів і ситуацій, уміння знаходити нові сили, сенси і цінності, залучати і залучатися у неперервні системи міжособистісних і ділових відносин, ставити і вирішувати неординарні практичні завдання.

Література

1. Шевелева С.С. К становлению синергетической модели образования / С.С. Шевелева // ОНС. – 1997. – № 1. – С. 125-133.
2. Зоткин Н.В. Феномен «со-творческой» личности: [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://psvcheya.samara.ru/lib/tez-conf 2003/zn.htm>
3. Куликов Л.В. Психология настроения / Л.В. Куликов. – СПб. : СПбУ, 1997. – 225 с.
4. Кочетова А.А. Подготовка студентов к коллективной творческой деятельности и проблема ее отражения в стандарте / А.А. Кочетова // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2003. – № 1. – С. 47-52.
5. Богоявленская Д.Б. О предмете и методе исследования творческих способностей / Д.Б. Богоявленская // Психологический журнал. – 1995. – Т. 16. – № 5. – С. 49-58.
6. Милинис О.А. Формирование положительных мотивов учения обучающихся в условиях модернизации образования : монография / О.А. Милинис. – Новокузнецк : РИО КузГПА, 2010. – 219 с.
7. Маркова А.К. Психология труда учителя / А.К. Маркова. – М., 1993.
8. Маркузе Г. Одномерный человек / Г. Маркузе. – М. : АСТ, 2003. – 331 с.
9. Кулюткин Ю.Н. Творческое мышление в профессиональной деятельности учителя / Ю.Н. Кулюткин // Вопросы психологии. – 1986. – № 2. – С. 21-30.